

CITEVA CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA FAMILIA NOBILĂ DE MĂCICAȘ (sec. XIV—XVI)

LIGIA BOLDEA

Structurile sociale specifice Banatului au permis existența și persistența în timp a acelor forme-nucleu de viață românească desprinse din cadrul obștii românești. Documente de secol XIII—XIV amintesc pentru mai multe localități din Banat, nume de familii care există și astăzi la românii bănățeni. Astfel, în câteva acte emise de regele Andrei II în 1208 sau de capitulul din Oradea în 1237, apar nume ca Martinus, Pettra, Chod, Phike, nume ce se regăsesc într-o formă aproape nealterată în sec. XVII—XIX (Martin, Peța, Cod, Fica) la familiile din aceeași regiune¹. Se pare că, pentru această perioadă timpurie, familiile atestate aparțin satelor de „iobagi” români, după toate probabilitățile, satelor de iobagi naturali sau ai Sfântului rege, aparținătoare domeniilor cetăților și stăpînind pămîntul din daniile regale².

Mult mai bogate în material documentar sînt secolele următoare, îndeosebi secolele XV—XVII cînd sînt cuprinși cu mare frecvență în documente nobilii și cnezii români din Banat. O mare parte din aceste documente se referă la familiile nobile române din districtul Sebeș, ce s-au enumerat printre cele mai de seamă familii nobile bănățene. Nume ca Măcicaș de Tincova, Bizerea de Caransebeș, Peica de Caransebeș, Mitnic de Ohaba Mitnic și Caransebeș, Fiat de Armeniș sau Racovița de Caransebeș apar frecvent confirmate și reconfirmate prin diplome regale în posesiunile lor strămoșești. Ni se pare îndreptățită în acest sens afirmația lui Antonio Possevino care caracteriza Caransebeșul secolului al XVI-lea drept o „reședință de nobili” români („residentze de nobili”), confirmînd totodată desemnarea aceluiași centru orășenesc ca „tîrg al românilor”: (*Valachorum oppidum*) de către cronicarul maghiar Szamosközi³. De altfel, pe la 1440 coroana ungară recunoștea, adresîndu-se comitelui de Timișoara, că în aceste părți există o întreagă „*univeritas*” privilegiată a „nobililor și cnezilor, din districtul Sebeș”, din care făceau parte nobilii de Măcicaș, Mitnic, Pogănici și Bizerea. Această adunare avea însemnate atribuții de drept public în administrarea și judecarea populației, în conformitate cu acel „*ius valahicum*”⁴.

¹ Marius Bizerea, *Atestări documentare despre continuitatea existenței unor familii românești pe teritoriul Banatului, din secolele XII—XV pînă în prezent, în Mehedinți — istorie și cultură*. Vol. I, Drobeta Tr-Severin, 1978, p. 35.

² Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Vol. I, Cluj-Napoca, 1971, p. 307.

³ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, Timișoara, 1981, p. 9.

⁴ Nicolae Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 35.

În lucrarea de față ne-am propus să ne oprim asupra uneia din aceste familii nobile bănățene — familia Măciș de Tincova — urmărind evoluția ei de la primele atestări documentare și pînă către mijlocul secolului al XVI-lea, mai precis, pînă în jurul anului 1552, moment în care Banatul intră sub ocupație turcească. Originea acestei familii este destul de greu de stabilit dat fiind faptul că ea este atestată documentar abia în anul 1411, ca familie nobilă, reconfirmată în vechile ei posesiuni. Nu se poate stabili momentul în care a fost înzestrată cu aceste posesiuni și nici cel în care a fost înnobilită, și în virtutea căror merite. Totuși, sîntem îndreptățiți să credem că ea se desprinde, împreună cu nobilii de Mitnic, din familia cnezului Struza (sau Sturza), care se pare că la mijlocul secolului al XIV-lea, la izvorul celor două riuri Mitnic, populează două sate, pentru ca apoi, în baza rinduielilor în vigoare, să ceară de la regele Ludovic cel Mare dreptul de proprietate asupra acestor două posesiuni⁵. În sprijinul acestei afirmații se pot aduce cîteva argumente: în primul rînd, în documentele din secolele XV—XVI, familia de Măciș este reconfirmată adesea în vechile ei posesiuni, primite ca danii în vremea regelui Ludovic cel Mare⁶. În al doilea rînd, același rege, prin diploma sa din 22 septembrie 1370, dăruiește cu titlul nobiliar, ca noi donațiuni, cele două posesiuni regale de la împreunarea văilor Timiș și Pogănici, lui Roman și Ladislau, fiii cnezului Struza, care le stăpînise ca posesiuni cneziale⁷. În aceleași posesiuni sînt atestați 40 de ani mai tîrziu, în 1411, nobilii de Măciș și, încercînd o filiație pe verticală, urmașii cnezului Struza pomeniți în 1370 par a fi aceeași cu membrii familiei nobile de Măciș pomeniți în 1411 într-un proces de hotărnicie a posesiunilor lor Măciș, Ruginos, Tincova, Toplița, Leordiș pe care le stăpîneau în condiziune cu familia Silivaș (Zylwas)⁷. Pare astfel veridică afirmația lui Traian Popa, potrivit căruia familia Struza se va numi mai tîrziu Măciș, fiind înrudită cu familia Mitnic, ambele familii luîndu-și numele de la cele două sate pe care le stăpîneau (Măciș și Mitnic).

O bună parte din posesiunile Măcișeștilor, respectiv localitățile Măciș, Leordiș, Toplița, Ruginos și Ciuta, se întindeau pînă aproape de hotarele tîrgului Caran, fapt pentru care, nu de puține ori, nobilii de Măciș au intrat în conflict cu locuitorii tîrgului datorită faptului că și-au extins în mod abuziv stăpînirea asupra unor teritorii ce aparțineau opidumului Caran. Pentru a pune capăt acestor disensiuni, frecvent întâlnite în mediul rural, Sigismund de Luxemburg, la plîngerea „tuturor cetățenilor și iobagilor tîrgului Caran“ (*universorum Civium et Jobagiorum nostrorum de ipso Opido nostra Karan*) ordonă în iulie 1424 lui Pippo de Ozora (Filippo Scholari sau Pippo — Spano), comitele Timișoarei, să supravegheze respectarea privilegiilor mai vechi ale cetățenilor și iobagilor din Caran referitoare la folosirea pădurilor din împrejurimi,

⁵ Traian Popa, *Familia Mitnic*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, XIII, 1944, mai—august, p. 526.

⁶ Pesty Fr., *A Szőreny vármegyeyi hajdani oláh kerületek*, Budapesta, 1876.

⁷ Hurmuzaki, *Documente*, I/2, nr. CCCXCVIII, p. 479.

cu excepția pădurilor *Bothligete* și *Zalbados* ce aparțineau de drept familiei de Mitnic și a pădurii *Radpatak* ce aparținea nobililor de Măciș⁸.

Faptul că cele două familii au fost înrudite între ele, stăpînind în comun sau împărțind între ele anumite moșii, a declanșat o serie de conflicte, ce au degenerat uneori în procese de proprietate. Unul din aceste conflicte a fost cauzat de stăpînirea asupra moșiei Prisaca din districtul Sebeș. La 17 iulie 1445, în fața scaunului de judecată ținut de Iancu de Hunedoara în orașul Hunedoara, Ioan, fiul lui Dionisie de Măciș, în numele său și al fraților săi, prezintă o diplomă de donație, acordată de regele Vladislav, prin care acesta le dăruiește posesiunea Prisaca. Față de acest act de proprietate, nobilul Bogdan de Mitnic, în numele său și al fiilor lui Fărcaș de Mitnic, prezintă un act de donație emis de Albert, regele Ungariei, care le acordă, cu titlul de nouă donație, jumătate din posesiunea Prisaca, pe care și pînă atunci au stăpînit-o cu titlul de donație regală perpetuă, cealaltă jumătate dăruind-o fiilor lui Stan, Filip și Dionisie de Prisaca. Examinînd actele de proprietate, Iancu de Hunedoara consideră ca neîntemeiată cererea lui Ioan de Măciș, hotărînd ca 1/3 din posesiune să fie adjudecată lui Bogdan de Mitnic, iar 2/3 lui Filip și Dionisie de Prisaca⁹. În 1448, Șerban, Dumitru, Ladislav și Ioan, nobili de Măcișul de Jos primesc cîștig de cauză în procesul cu Negrilă (*Negrilla*), lobagul lui George de Racovița, pentru stăpînirea asupra „muntelui” Selye¹⁰.

Cu timpul, dreptul de proprietate asupra posesiunii Dobregoste începe să fie și el disputat de nobilii de Mitnic și Măciș. Reprezentanții acestor două familii se prezintă în 1452 în fața banilor de Severin, Mihail de Ciorna și Petru Danciu de Sebeș, nobili de Măciș susținînd că au stăpînit dintotdeauna domeniul Dobregoste de Jos, fără să se producă vreun litigiu sau neînțelegere privitoare la această posesiune. Examinînd actele prezentate de cele două părți, banii de Severin au constatat că nobilii de Mitnic nu au o bază de drept față de nobilii de Măciș. Nemulțumiți, primii vor protesta, familia de Măciș propunînd atunci transpunerea procesului la district și la cetățile libere Caran și Sebeș, propunere ce nu va fi acceptată de familia de Mitnic. În aceste condiții, banii Severinului adjudecă proprietatea lui Iacob, Ștefan și Dumitru de Măciș¹¹.

În fapt, ceea ce se poate remarca în legătură cu stăpînirile acestei familii, este existența în cadrul ei, a obiceiului de „înfrățire pe moșie” (*adoptiva fraternitas*), formă des practică de clasa dominantă, ea fiind „destinată a permite celor care nu erau țărani să dobîndească drept de proprietate în obște, cu ocolirea dreptului de preferință al rudelor și vecinilor” (*protimisis*)¹². Această înfrățire a avut ca scop moștenirea reciprocă între contractanți (în cazul lipsei de moștenitori direcți), a căror învoială trebuia întărită de autoritățile superioare ale statului feudal. În

⁸ Costin Feneșan, *Despre privilegiile Caransebeșului pînă la mijlocul sec. XVI*, în *Banatica*, 1973, 2, p. 160.

⁹ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, nr. DXCVII, p. 721.

¹⁰ *Ibidem*, nr. DCXIX, p. 748.

¹¹ Traian Popa, *op. cit.*, p. 533.

¹² *Istoria dreptului românesc*. Vol. I. București, 1989, p. 503.

baza acestei forme de proprietate, în anul 1428, an al mării confruntări a lui Sigismund de Luxemburg cu turcii la cetatea Golubăț, în virtutea faptului că doi dintre membrii familiei, Roman fiul lui Costa și Mihail fiul lui Fărcaș au căzut în timpul asediului, regele, avînd în vedere meritele și slujbele lor credincioase, a dăruit posesiunile Ruginos, Leordiș și Toplița, pe care sus-numiții le stăpîniseră în temeiul unui document dat de Ludovic cel Mare, rudelor sale cu care se aflaseră în condizionalitate, cu titlul de nouă și perpetuă donație; lui Nicolae, Ioan, Luca, Mihail și Ladislau fiii lui Dionisie, lui Costa fiul lui Roman, lui Ladislau, Mihail și Zaharia fiii lui Mihail, lui Nicolae Petru, Roman, Dumitru și Stroia al lui Costa, lui Mihail și Nicolae fiii lui Fărcaș și lui Ladislau, Șerban și Dumitru fiii lui Andrei de Măciș¹³.

Se pare că, într-una din expedițiile turcești ce au avut ca țintă și Banatul, respectiv în cea din anul 1438, au dispărut sau au fost distruse privilegiile familiei de Măciș, astfel că, la 6 august 1440, Nicolae, fiul lui Dionisie, nobil român de Măciș, prezentîndu-se în fața regelui Vladislav în adunarea prelaților și magnaților, a cerut în numele său și al rudelor sale, noi acte privilegiale în locul celor vechi, pierdute cu prilejul acestei invazii¹⁴. Recunoscînd îndreptățirea acestei cereri, Vladislav va reconfirma succesiv, în 1440¹⁵ și 1441¹⁶ familia de Măciș în posesiunile ei strămoșești.

Am văzut că una din obligațiile nobilimii din Banat era aceea de a-l urma pe rege în război și în afara granițelor regatului. Ei i se adăugau anumite biruri și daruri anuale datorate banilor de Severin. Despre asemenea obligații pomeniște un document din februarie 1454, care cuprinde o înștiințare a obștii nobililor și cnezilor români din districtul Sebeș, care aduc la cunoștință plingerea banilor de Severin, Mihail de Ciorna și Petru Danciu, împotriva lui Iacob, Ladislau și Dumitru de Măciș, fiindcă aceștia nu au plătit birul și darurile anuale, după datina cnezatului. Acestei plingeri, Iacob de Măciș i-a răspuns în numele său și al fraților săi, arătînd că ei au plătit birul și au dat darurile cu care erau obligați pentru cele două posesiuni Măcișul de Jos și Tewys de Jos, însă cu scutirea pe care le-a acordat-o răposatul rege Sigismund. Cei doi bani de Severin nu s-au declarat mulțumiți cu atît, pretinzînd să li se dea darurile complete, ca și din partea celorlalți nobili. Adunarea nobililor și cnezilor a ales, în această situație, șase nobili români care, cercetînd cauza, au raportat că frații Măciș au fost înainte obligați la un bir mai mare și la mai multe daruri, însă regele Sigismund, avînd în vedere că Roman și Mihail de Măciș au căzut vitejește la asediul Golubățului, le-a scăzut obligațiile, actele de atestare pierzîndu-se însă în 1438. În baza acestor mărturii, nobilii de Măciș au fost scuțiți a mai plăti taxe din veniturile lor cneziale, obținînd ciștig de cauză¹⁷.

¹³ Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, vol. III, Budapesta, 1884, nr. CI, p. 74.

¹⁴ Victor Mologna, *Trecutul românilor din Banat în epoca lui Iancu de Hunedoara (1437—1457)*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, XIII, 1944, mai—august, p. 545.

¹⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, nr. DLXX, p. 671.

¹⁶ *Ibidem*, nr. DCXVI, p. 744.

¹⁷ Victor Motogna, *op. cit.*, p. 567.

Poziția pe care o ocupă familia de Măciș în rândul nobilimii bănățene, devine în a doua jumătate a secolului al XV-lea tot mai bine consolidată. Domnia lui Matei Corvin va aduce Măcișeștilor noi posesiuni: în 1464 Perlo, Sidimirpatak și Drăgotenești¹⁸, în 1465 Jupa, Patak și Seceș¹⁹, iar în 1470 Crivina, Miculești și Igazo²⁰, toate în districtul Sebeș. Tot în 1470, nobilul Iacob de Măciș, împreună cu alți doi nobili, Ioan Mare și Vasa, se recunosc într-o scrisoare a fi și nobili ai districtului Lugoj²¹. Și nu numai atât — cițiva membri ai familiei au ocupat chiar funcții la nivelul districtului: în lista castelanilor de Jdioara, în anii 1470, 1478 și 1485 figurează și numele a trei castelani de origine română, printre care și Iacob de Măciș, exercitându-și funcția în 1470 împreună cu Ioan More și nobilul Vasa, iar în 1478 singur²². De altfel, un secol mai târziu, un alt membru al familiei, Nicolae de Măciș, este pomenit în 1650²³ și 1653²⁴ ca viceban al Caransebeșului.

În anul 1478, văduva nobilului Zaharia de Măciș este nevoită să vâlogească părți din posesiunile Măciș, Ciuta, Tincova, Perlo și Tewys pentru suma de 20 florini de aur familiei Mitnic, pentru a-și răscumpăra din captivitatea turcilor o fiică. Nu se cunosc exact evenimentele care au determinat această acțiune, însă, ceea ce se știe este faptul că nobilul Iacob de Măciș, un frate sau văr al răposatului Zaharia, va răscumpăra aceste moșii, plătind suma de 20 florini²⁵, pentru a nu înstrăina de familie aceste posesiuni, mai ales că existaseră în perioada anterioară, destule conflicte între cele două familii. Totuși, asemenea înstrăinări de moșii au loc și în anii următori, căci în 1480, după moartea fără urmași a lui Emeric de Măciș, posesiunile sale, Bolvașnița de Sus, Bolvașnița de Jos, Criva, Iaz, Var, Keregh, Szépmezseje vor fi atribuite, probabil în baza aceluiași drept de înfrățire pe moșie, nobililor Ladislau și Ludovic Flat de Armeniș, precum și lui Johann de Măciș, fiul lui Iacob de Măciș, probabil fratele lui Emeric²⁶. În 1492, o parte a moșiei Măciș va intra, din porunca lui Vladislav II, în stăpânirea custodelui Matei, a Agatei și a lui Nicolae Pelișan din Caransebeș²⁷. Nu e de mirare că la începutul secolului al XVI-lea, referirile la această familie sînt îndeosebi în legătură cu procesele lor purtate pentru diferite posesiuni. În 1524, Toma, căpitanul ținutului Severin adevărește că nobilii Ioan Bacoșniță și Mihai și Ioan Măciș au ales de bună voie opt judecători nobili pentru a judeca neînțelegerile ce existau între ei în privința moștenirii părințești²⁷.

Numărul atestărilor documentare ale familiei de Măciș este numeros și pentru veacul al XVI-lea, deși, după ocuparea Banatului, o parte

¹⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/2, nr. CXXXVIII, p. 158.

¹⁹ Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, nr. VIII, p. 44.

²⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, nr. XLXXIX, p. 207.

²¹ Pesty Fr., *A szőreny vármegye...*, p. 17.

²² *Ibidem*.

²³ Costin Feneșan, *op. cit.*, nr. LXXXVIII, p. 196.

²⁴ *Ibidem*, nr. XCII, p. 201.

²⁵ Ioan Cavalier de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Mibiu, 1892.

²⁶ Costin Feneșan, *op. cit.*, nr. XI, p. 90.

²⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/3, nr. CCCXXXII, p. 477.

a acestei familii se refugiază în părțile ardelenne, numărându-se cu timpul printre cele mai de seamă familii nobiliare maghiare. După instaurarea regimului habsburgic în Transilvania în 1688, un membru al acestei familii — Petru Măciș — apare între deputații nobilimii bănățene la Viena, pledînd pentru recistigarea vechilor posesiuni și privilegii ale districtelor românești²⁸.

O problemă ce ridică mai multe semne de întrebare este cea a concesiunii acestei familii, la care vrem să ne referim în finalul lucrării. La începutul secolului al XV-lea este aproape sigur că această familie nu-și părăsise credința strămoșească ortodoxă. Numai că, începînd cu sfîrșitul secolului XIV, districtul Sebeș și Mehadia vor fi mai afectate de măsurile luate de regalitatea maghiară împotriva ortodocșilor, decît celelalte districte. În primul rînd, în 1372, în Caransebeș sînt așezați călugării franciscani (ordinul minorităților), care vor duce o intensă propagandă de catolicizare a maselor ortodoxe²⁹. Apoi, în 5 decembrie 1428, regele Sigismund de Luxemburg emite diploma sa prin care se interzice stăpînirea de moși pentru locuitorii de altă confesiune. Aceste două momente pot fi considerate ca antecedente la unirea confesională din 1439 la Conciliul de la Florența, în urma căruia catolicismul cunoaște un însemnat ascendent. În acest context, elitele românești s-au văzut silite să se desprindă de mediul care le-a produs, ce nu cadra cu structurile de organizare a statului³⁰. Așa stînd lucrurile, este foarte posibil ca o bună parte a acestei familii să îmbrățișeze catolicismul, alături de alte familii bănățene. Din rîndul nobililor români trecuți la catolicism în a doua jumătate a secolului al XV-lea se ridică chiar demnitari ai bisericii romano-catolice: un act din 1454 îi pomeneste în calitate de canonici ai Capitalului de Arad pe Ștefan de Măciș și pe Ladislau Basarab³¹. Un an mai tîrziu, în 1455, papa Calixtus III, înflăcărat susținător al catolicismului, îl trimite în Ungaria pe călugărul minorit Ioan Capistrano, pentru a-i converti la catolicism pe schismaticii din regatul ungar. Printre primii săi aderenți se numără soții Iacob și Ana de Măciș, care, în 1455, devin membrii externi ai ordinului minorit, în semn de mulțumire și recompensă pentru ajutoarele acordate ordinului³².

Concluzionînd, putem afirma că această familie, ce a jucat un rol însemnat în viața publică a locuitorilor din Banat, este urmașa familiei Struza, din care descinde și familia Mîtnic, numele celor două familii fiind dat de două localități cu același nume populate de cnezul Struza la izvoarele celor două riuri Mîtnic, la întretăierea Văii Timișului cu Valea Pogănicului. Evoluția acestei familii este una de excepție în perimetrul social-politic al Banatului, nobilii de Măciș numărîndu-se printre reprezentanții de seamă ai districtului Sebeș, stăpînind întinse posesiuni acordate prin diplome regale, cu drept de posesiune perpetuă. După bătălia de la Mohács, familia Mîtnic dispăre, în timp ce o bună parte din membrii familiei de Măciș, se vor retrage în părțile ardelenne, unde îi

²⁸ Ioan Cavaler de Pușcariu, *op. cit.*, p. 222.

²⁹ I. D. Suci, *Monografia mitropoliei Banatului*.

³⁰ A.A. Rusu, *Efectele conciliului de la Florența în Transilvania*, manuscris.

³¹ I. D. Suci, *op. cit.*

³² Hurmuzaki, *op. cit.*, nr. XLVI, p. 57.

regăsim în secolele XVII—XVIII în rîndurile marii nobilimi ungare. Măcicăștii rămași în vechile lor posesiuni vor suferi în timp mutațiile social-politice determinate întîi de ocupația turcească, apoi de regimul habsburgic.

EINIGE KONSIDERATION ÜBER DIE MACICAȘ EDLENFAMILIE (15—16 JAHRHUNDERTEN)

Zusammenfassung

Die spezifischen geographischen und sozial-politischen Bedingungen des Banates erlaubten das Zeitliche Überleben jener Urformen Rumänischer Sebensart, die sich aus der Mark herausgebildet hatten. Ein bedeutender Teil der rumänischen Familien Knesialen Ursprungen erreicht im XIV—XV Jahrhundert eine höhere soziale Existenzstufe, so wie das aus den Urkunden hervorgeht, in denen sie als adlige Familien bezeichnet werden. Dieser ist der Fall der Familie Măcicaș von Tincova, deren Entwicklung den Inhalt des Artikels bildet. Diese Familie hatte eine bedeutende Rolle im öffentlichen Leben des Banater Distriktes Sebeș gespielt.

Als Nachfahre des Knesen Struza, der in der Mitte des XIV Jahrhunderts urkundlich belegt ist, erscheint die Familie Măcicaș zur ersten Mal mit Adelstitel im Jahre 1411, als ihre Besitzungen wieder anerkannt wurden. Die Familie kennt einem steten Aufstieg, der von neuen Privilegien und Schereklungen gekennzeichnet wird. Einige Mitglieder dieser Familie erfüllen sogar hohe Stellungen innerhalb des Distrikts, wie jene des Burgherrn von Jdioara (Iacob de Măcicaș — 1470, 1478 und 1485) oder des Vizebans von Caransebeș (Nicolae de Măcicaș — 1650, 1653).

Oft erscheint diese Familie als besitzerin einiger Güter zusammen mit anderen Familien auf Grund der sogenannten „înfrățire pe moșie“, einem Brauch der rumänischen Mark.

Wird die Entwicklung anderer Knesialen Familien verfolgt, so wird ersichtlich, dass die Privilegien dank der militärischen Rolle dieser Familien verliehen wurden. Ihre Aufgaben bestanden im Schutz der Grenzen des ungarischen Königreiches, eine Verpflichtung die der König den Bewohnern der Randgebiete anvertraut hatte.

Nach der türkischen Besetzung des Banats flieht ein Teil dieser Familien nach Nebenbürgen, wosie zu bedeutenden Adelsfamilien aufsteigen Jahre die auf ihren alten gütten geblieben sind, erleiden die sozial-politischen Wandlungen bedingt von der türkischen Herrschaft und dann vom habsburgischen Regime.